

УДК 343.57

Є.Є. ГРЕЧИН, канд. юрид. наук, Національна академія Служби безпеки України

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ АГЕНТСТВОМ ПО БОРОТБІ З НАРКОТИКАМИ США

Ключові слова: конфіденційні джерела, інформатори, спеціальний агент, Агентство по боротьбі з наркотиками США

На території України сформувалися потужні організовані злочинні угруповання, однією зі сфер кримінальної діяльності яких став наркобізнес. Їх очільники розглядають нашу країну в якості привабливого ринку збуту, території виробництва і транзиту наркотиків, а також місце відмивання коштів, отриманих від наркаторгівлі. Більшість злочинних угруповань входять до складу транснаціональної організованої злочинності, що суттєво збільшує ступінь їх суспільної небезпеки. Тому вкрай гострим є питання вироблення нових способів запобігання і припинення вчинення злочинів даного виду, що потребує розробки дієвих методик ОРД на фоні зростаючої експансії міжнародного наркобізнесу. У даному контексті досить цінним виглядає вивчення та упровадження окремих елементів досвіду Агентства по боротьбі з наркотиками США щодо роботи з конфіденційними джерелами.

Протягом останніх років захищено ряд вагомих дисертаційних робіт, присвячених вирішенню теоретико-правових та організаційно-тактичних проблем конфіденційного співробітництва в діяльності правоохоронних органів [1–4]. Зокрема, як відмічає В. Чумак, позитивний досвід діяльності кримінальної поліції в країнах Балтії заслуговує на увагу вітчизняних науковців та юристів-практиків, а деякі його елементи можуть бути запозичені з метою імплементації в національне законодавство та юридичну практику. Автор підкреслює, що в умовах складної обстановки та

проведення в Україні антитерористичної операції є вкрай актуальним та необхідним переглянути завдання підрозділів кримінальної поліції України з урахуванням досвіду країн Балтії [5, с.194].

На думку С. Халимона, на практиці у переважній більшості ОРС, як джерела отримання підстав для їх заведення, використовуються повідомлення осіб, які надають допомогу оперативним підрозділам на конфіденційній основі. Проте, нерідко виникають проблеми, коли прокурори з нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, вимагають ці підстави формалізувати до рівня заяв чи повідомлень громадян, посилаючись на те, що ст.6 Закону не передбачає як джерело повідомлень конфідентів. З метою усунення таких протиріч науковець вважає за потрібне доповнити ч.2 ст.6 Закону «Про Оперативно-розшукову діяльність» словосполученням наступного змісту: «осіб, які надають допомогу оперативним підрозділам на конфіденційній основі» [6, с.260].

М. Перепелиця, на основі вивчення інституту конфіденційного співробітництва у ФРН, констатує, що використання інформаторів та довірених осіб допускається у кримінальному процесі згідно з рішенням Федерального конституційного суду, Верховного суду та Верховного суду земель. Інформатор – Informanten – це особа, яка надає інформацію правоохоронним органам на умовах конфіденційності. Довірена особа (Vertrauenspersonen – V-Personen) – це особа, яка протягом тривалого часу співпрацює з правоохоронним органом на умовах конфіденційності та здійснює збирання інформації про злочинну діяльність. Використання інформаторів та довірених осіб потребує, з одного боку, отримання доказів та повноти з'ясування обставин справи, а з іншого – додержання гарантій конфіденційності під час виконання завдань, що стосуються боротьби з тяжкими злочинами, організованою злочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів та зброї, торгівлею людьми, фальшивомонетництвом, злочинами у сфері національної безпеки [7, с.117].

Метою статті є аналіз досвіду роботи Агентства по боротьбі з наркотиками США (DEA) з конфіденційними джерелами.

Сприяння громадян органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, прийнято розділяти на три види – гласне, анонімне і негласне (конфіденційне). Гласне сприяння виявляється особою при підготовці і проведенні оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, в ході яких ця особа не вимагає (чи взагалі не вимагається) збереження в таємниці її участі в цих заходах, а в наступному, при необхідності вона може безперешкодно надати свідчення при провадженні розслідування і в суді. Анонімне сприяння здійснюється шляхом надання інформації, коли особа не бажає розкривати своє ім'я або брати участь надалі у кримінальному процесі. Анонімна інформація може передаватися по телефону, у письмовій формі, у процесі безпосередньої зустрічі з оперативним співробітником або через посередника. Конфіденційність сприяння встановлюється за умови вираженого бажання громадянина. Конфіденційність означає, що відомості про осіб, що сприяють правоохоронним органам в здійсненні оперативно-розшукових заходів, не підлягають розголошенню [8, с.509].

Виходячи з вимог Директиви внутрішніх операцій Агентства по боротьбі з наркотиками США [9], конфіденційне джерело – це особа, яка під керівництвом конкретного агента DEA, на ґрунті матеріальної чи іншої зацікавленості, надає інформацію щодо торгівлі наркотиками або надає законні послуги DEA у проведенні ним розслідувань.

Визначено наступні критерії, які мають виконуватись для того, щоб особа була оформлена в DEA в якості конфіденційного джерела:

- особа здатна суттєво допомогти DEA в поточному або майбутньому розслідуванні;
- залучення цієї особи до конфіденційного співробітництва не зашкодить інтересам та діяльності DEA;
- особа має погодитися бути керованою в тій мірі, в якій це необхідно для ефективного використання її послуг.

Всі особи, які мають використовуватись DEA в якості конфіденційних джерел, повин-

ні бути офіційно оформлені в цій якості. Конкретні процедури, необхідні для оформлення особи, можуть змінюватися, залежно від характеристик цієї особи.

Для належної оцінки інформатора необхідна розширена початкова співбесіда. В обов'язки спеціального агента, який проводить вербування входить:

- визначення мотивів потенційного інформатора, оцінка можливостей та правдивості інформатора;
- оцінка і документування інформації, наданої потенційним таємним інформатором. Ця інформація має вводиться в систему ACISS під відповідним номером звіту з його доповіді;
- детальне роз'яснення потенційному інформатору всіх керівних вказівок і правил DEA, що регулюють поведінку інформатора та умови його роботи. Має бути окреме пояснення, в якому інформатору повідомляється про його обов'язок щодо надання Податковій службі звіту про всі суми, виплачені таємному інформатору DEA. Крім того, інформатору повинно бути повідомлено, що в DEA відсутня дискримінація за таких підстав, як раса, колір шкіри, релігія, стать, національна належність, сімейний стан або інвалідність.

Додатково спеціальним агентом повинна бути вивчена вихідна інформація щодо установочних даних інформатора, включаючи: біографію та можливу історію злочинної діяльності; чинні судові вироки; історію посвідчення на право водіння автомобілем; постійну та тимчасову адресу; можливий попередній досвід діяльності в якості таємного інформатора.

Конфіденційні джерела є активом DEA, а не конкретного спеціального агента. На свій власний розсуд керівництво DEA може перепорядковувати конфіденційне джерело під контроль іншого агента або іншого офісу. Якщо є підстави вважати, що конфіденційне джерело вчинило серйозний кримінальний злочин, необхідно повідомити відповідну Федеральну прокуратуру США. Федеральна прокуратура США, після консультації з Міністерством Юстиції, вирішить, чи може DEA й надалі використовувати цю особу в якості конфіденційного джерела.

Контакти спеціального агента з конфіденційним джерелом мають бути строго професійними за характером. Будь-які товариські або ділові контакти, що не відносяться до справи, прямо заборонені. Щонайменше два агенти повинні мати можливість контактувати з конфіденційним джерелом. Якщо це можливо на практиці, під час всіх контактів з конфіденційним джерелом мають бути присутні два агенти. Всі важливі контакти з конфіденційним джерелом та вся інформація, отримана в процесі цих контактів, мають письмово документуватись.

Конфіденційні джерела повинні з самого початку повідомляти про те, що: їм не можна порушувати норми кримінального права в процесі збору інформації або надання послуг DEA (докази таких порушень будуть передаватись відповідним правоохоронним органам); вони не мають офіційного статусу, який впливає з факту співробітництва з DEA; надана ними інформація може використовуватись в кримінальному провадженні, хоча DEA і буде вживати всіх законних заходів для того, щоб захистити їх конфіденційність, але це не може гарантуватись. Необхідно уникати розкриття особи конфіденційного джерела настільки, наскільки це можливо, навіть якщо перед цим не надавались гарантії конфіденційності. Конфіденційність такого джерела має активно обговорюватись з обвинувачем до судового розгляду або початку іншого провадження, також мають уважно вивчатись всі альтернативи. У випадках, коли розкриття особи конфіденційного джерела може негативно вплинути на результат більш важливого розслідування, очевидно, що DEA може рекомендувати припинити поточну справу.

Конфіденційне джерело повинно підписати Форму DEA-473 (Договір з конфіденційним джерелом), підтверджуючи, що воно погоджується з вищезазначеними умовами. Підпис та дата мають засвідчуватись двома спеціальними агентами. Якщо конфіденційне джерело відмовиться підписати Договір, необхідно буде зробити на Формі DEA відповідний запис: «Дата, (Номер таємного інформатора); був ознайомлений з умовами, наведеними в

цій формі, погодився з ними та відмовився поставити свій підпис».

Контролюючий спеціальний агент має повідомляти всі конфіденційні джерела про те, що вони мають подавати федеральну податкову декларацію, що включає всі оплати, нагороди та винагороди, виплачені їм DEA. Крім того, контролюючий спеціальний агент має повідомляти конфіденційне джерело про те, що всі виплати мають заноситись в його федеральну податкову декларацію як «інші доходи». Він сам відповідає за те, щоб отримати всі квитанції та інші документи на підтвердження законних витрат для того, щоби вони могли бути вирахувані з доходу, на випадок можливої перевірки з боку Податкової служби. Спеціальні агенти мають повідомляти всі конфіденційні джерела про те, що їх обов'язки щодо сплати податків є питанням строго між ними та Податковою службою. На звороті форми DEA-512 має робитись запис, що підтверджує такі правила. Спеціальні агенти повинні нагадувати конфіденційним джерелам про ці правила кожного разу при оплаті.

Коли конфіденційне джерело має брати участь в оперативних закупках, в ході яких він може мати справу з державними коштами, підконтрольними наркотиками або будь-чим іншим, що має потенційну доказову цінність, він має бути ретельно обшуканий як до операції, так і після неї, та, якщо це можливо, бути під постійним спостереженням в її процесі. Це робиться для того, щоб виключити будь-які питання щодо дійсності та цілісності доказів. Результати обшуку конфіденційного джерела мають заноситись у звіт за формою DEA-6 для документального оформлення діяльності.

Будь-яка взаємодія з конфіденційним джерелом, включаючи його підготовку, оформлення, прийняття звітів та використання, мають здійснюватись з додержанням найвищого ступеня конфіденційності. Якщо така особа відвідує офіс DEA, це має робитись так, щоб привертати мінімум уваги, як під час приходу, так і під час виходу, а також коли він перебуває в самому офісі. Треба уникати розкриття його особи під час обговорення питань. Документи та звіти, що стосуються його статусу конфіденційного джерела, мають триматись у

таємниці. Зустрічі поза офісом повинні проводитися, за можливістю, на «нейтральній» території. Коли є необхідність в розкритті його статусу конфіденційного джерела, обвинувача необхідно повідомляти, що він має вживати подібні заходи для збереження таємниці.

Конфіденційні джерела, які отримали тілесні ушкодження або були вбиті під час співпраці з DEA чи в результаті такої співпраці, мають право на привілеї відповідно до Закону США «Про винагороду федеральних службовців».

Загальний порядок пріоритетності інформації щодо злочинності, яку бажано отримати від конфіденційного джерела, наступний:

- інформація про пов'язані з наркотиками злочини, що дають підстави для судового переслідування;
- загальна інформація про пов'язані з наркотиками злочини;
- інформація про непов'язані з наркотиками злочини.

Доповідь не має обмежуватись, або занадто зосереджуватись на питаннях першочергової пріоритетності. Цілоком може бути, що докладна розповідь другого порядку пріоритетності може призвести до кращого вибору об'єктів та цілей, ніж занадто спрощене обговорення інформації, що дає підстави для судового переслідування. У разі отримання інформації щодо торгівця наркотиками, необхідно з'ясувати також і фінансові аспекти його діяльності. Пов'язана з наркотиками інформація, що має отримуватись, не повинна обмежуватись торгівлею в конкретних географічних межах, за які відповідає даний офіс. Інформація щодо непов'язаних із наркотиками злочинів має передаватись відповідним агенціям, якщо тільки немає вагомих підстав не робити цього. Якщо інформація є неконкретною або не має великого значення, безпосередній керівник приймає рішення щодо того, чи варто її передавати.

Конфіденційне джерело має доповідати на періодичній основі, щонайменше раз на кожні 90 днів. Всі доповіді мають бути повністю зафіксовані у відповідному Звіті за Формою DEA-6. Ці звіти мають долучатися до загального досьє конфіденційного джерела. У разі необхідності, вони можуть долучатись також до іншої справи або інших загальних досьє.

Якщо інформація, що міститься в звіті, є цікавою для іншого офісу DEA чи іншого правоохоронного органу, вона може бути викладена в листі до цієї агенції. Подібна кореспонденція має ідентифікуватись номером слідчої справи DEA.

Якщо конфіденційне джерело бере участь в операціях DEA, в результаті чого може виникнути необхідність отримання його свідчень, необхідно оформити офіційну заяву. Однак, у випадках, коли її оформлення може негативно вплинути на результати розслідування, від процедури можна відмовитись (за умови відображення відповідної інформації у Формі DEA-6). Разом з цим, безпосередній керівник спеціального агента, після консультації з державним обвинувачем, має прийняти рішення щодо необхідності оформлення офіційної заяви. Оригінальна копія заяви має бути підписана конфіденційним джерелом та додана до його досьє. Додаткова копія, ідентифікована тільки кодовим номером конфіденційного джерела, має додаватись до досьє справи (копії також надаються відповідним офісам, що ведуть досьє з цієї справи).

Надана конфіденційним джерелом інформація, зазвичай, оцінюється за допомогою комбінації спеціальних методів опитування, попередньої оцінки фактів, про які йде мова, а також подальшої перевірки. Однак, в певних ситуаціях такого підходу недостатньо. В подібних випадках, а також коли підтвердження інформації є суттєвим для проведення важливого розслідування, має розглядатись можливість перевірки джерела на поліграфі.

Оплата послуг конфіденційних джерел здійснюється у випадку надання інформації та/або активної участі (конфіденційне джерело допомагає в проведенні розслідування шляхом надання інформації або активної участі в ньому) у вигляді одноразової виплати чи виплати частками. Умови оплати мають детально обговорюватись з конфіденційним джерелом. Всі керівні настанови конфіденційному джерелу, деталі угоди щодо оплати та інструкції з приводу провокування на злочин мають доводитись до конфіденційного джерела письмово на початку операції. При цьому необхідно докладати максимум зусиль для

забезпечення максимального контролю та нагляду над конфіденційним джерелом.

Коли обставини вимагають захисту конфіденційного джерела, необхідно докласти всіх зусиль для включення конфіденційного джерела до офіційної Програми захисту свідків. Якщо це не може бути зроблено або якщо має пройти деякий час перед тим, як це може бути зроблено, DEA може взяти на себе витрати, пов'язані зі зміною місця його проживання. Ці витрати можуть включати вартість переїзду конфіденційного джерела та його родини, перевезення та/або здачу на зберігання домашнього майна, а також витрати на проживання на новому місці упродовж певного часу (не більше 6 місяців).

DEA, зазвичай, не сплачує конфіденційним джерелам інших агенцій в справах, що не контролюються DEA, особливо у випадках, коли оплата дублює виплати, здійснені іншою агенцією (разом з цим, допускається розподіл виплат). Платежі не можуть перевищувати 10 тис. доларів одному конфіденційному джерелу на протязі трьох місяців.

П.524(С)(1)(В) ст.28 Кодексу законів США (Code of Laws of the United States of America) передбачає можливість виплат у розмірі до 250 тис. доларів особам за надання інформації або допомоги, стосовно порушення кримінального антинаркотичного законодавства Сполучених Штатів [10]. Винагорода такого типу прив'язана до програми та виплачується в зв'язку з одним або більше епізодами в серії пов'язаних слідчих дій в ході кримінального розслідування, незалежно від того, чи здійснюється конфіскація в цивільній або кримінальній справі. Для отримання права на винагороду необов'язково, щоб здійснювалась конфіскація активів в пов'язаному розслідуванні, однак конфіскація активів може бути фактором під час обговорення суми винагороди.

Всі виплати конфіденційним джерелам мають документально оформлюватись із застосуванням Форми DEA-103. Конфіденційне джерело має вказати своє справжнє прізвище лише на зеленій копії. Ця копія має бути відділена від заповненої форми для подання до досьє інформатора. У разі, коли офіс, що здійснює виплату, не є тим офісом, що офор-

мляв договір щодо конфіденційного співробітництва, необхідно зробити дублікат підписаної копії для офісу, що здійснює виплату.

Співробітництво з конфіденційним джерелом припиняється у таких випадках:

- джерело втратило можливості надавати важливу інформацію чи послуги;
- джерело не бажає далі співпрацювати;
- результати співпраці оцінено як незадовільні.

Виключення конфіденційного джерела має санкціонуватись вищим керівником, який давав дозвіл на його оформлення.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок про те, що використання конфіденційних джерел у боротьбі з наркозлочинністю у США відіграє ключову роль і виступає як найбільш дієвий інструмент виявлення, припинення, розкриття та розслідування даного виду злочинів. У цілому, методи і форми роботи з конфіденційними джерелами DEA мають багато спільного з відповідними формами і методами, що застосовуються спецпідрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБ України, однак, на відміну від США, в Україні порядок оформлення конфіденційного співробітництва недостатньо врегульований на законодавчому рівні та у відкритих нормативно-правових джерелах, що створює додаткові труднощі у реалізації завдань СБУ щодо боротьби з наркозлочинністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білічак О. А. Теорія і практика проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами СБ України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О. А. Білічак. – К., 2015.

2. Сергєєва Д. Б. Теоретичні, правові та пракселогічні засади використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;

оперативно-розшукова діяльність» / Д. Б. Сергєєва. – Одеса, 2015.

3. Максимов В. І. Використання конфіденційного співробітника у кримінальному провадженні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В. І. Максимов. – Львів, 2015.

4. Тарадойна С. С. Контроль за вчиненням злочину в системі негласних слідчих (розшукових) дій: процесуальні та тактичні аспекти (за матеріалами практики СБ України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / С. С. Тарадойна. – К., 2015.

5. Чумак В. В. Організаційно-правові засади діяльності підрозділів кримінальної поліції у країнах Балтії / В. В. Чумак // Вісник ХНУВС. – 2015. – № 2 (69). – С. 189–196.

6. Халимон С. І. Проблеми організації ро-

боти оперативних підрозділів Державної пенітенціарної служби України за оперативно-розшуковими справами / С. І. Халимон // Вісник кримінологічної асоціації України. – 2015. – № 1 (9). – С. 256–265.

7. Перепелиця М. М. Інститут конфіденційного співробітництва у ФРН / М. М. Перепелиця, А. В. Шендрик // Європейські перспективи. – 2015. – № 1. – С. 115–119.

8. Мороз С. М. Проблеми удосконалення правового регулювання використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами / С. М. Мороз // Науковий вісник Дніпропетровськ. держ. ун-ту внутр. справ. – 2015. – № 1. – С. 506–513.

9. DEA Agents Manual, Ch. 6612 (C) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dea.gov/ops/intel.shtml.

10. Code of Laws of the United States of America [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/524>.

Гречин Є. Є. Особливості використання конфіденційних джерел агентством по боротьбі з наркотиками США / Є. Є. Гречин // Форум права. – 2016. – № 1. – С. 67–72 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_13.pdf

Висвітлені політика та процедури, яких треба дотримуватись в процесі формування Агентством по боротьбі з наркотиками США (DEA) агентурного апарату, використання конфіденційних джерел та управління ними. В основу дослідження покладено аналіз основних положень «Директиви внутрішніх операцій» Агентства по боротьбі з наркотиками США.

Гречин Е.Е. Особенности использования конфиденциальных источников агентством по борьбе с наркотиками США

Освещены политика и процедуры, которым необходимо следовать в процессе формирования Агентством по борьбе с наркотиками США (DEA) агентурного аппарата, использование конфиденциальных источников и управления ими. В основу исследования положен анализ основных положений «Директивы внутренних операций» Агентства по борьбе с наркотиками США.

Grechin E.E. Features of the Use of Confidential Sources of the US Drug Enforcement Administration

Article covers policy and procedures of formation of the US Drug Enforcement Administration (DEA) intelligence apparatus, use and management of confidential sources of information. The research is based on the analysis of the main provisions of the «Directive of the Internal Operations» of the US Drug Enforcement Administration.